

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ В АПК

Федорчук О.М.

Україна

Херсонський державний аграрний університет

В статті дано оцінку економічній ефективності використання основних засобів аграрного комплексу країни. Та розглянуто ряд методичних підходів до оцінки ефективності функціонування основних засобів.

В статье дана оценка экономической эффективности использования основных средств аграрного комплекса страны. И рассмотрен ряд методических подходов к оценке эффективности функционирования основных средств.

In article is given estimation to cost-performance use the main means of the agrarian complex of the country. And row methodical approach is considered to estimation of efficiency operating the main means.

Макроекономічні зміни соціально-політичного устрою держави, глобалізація продовольчої проблеми визначили сучасний стан розвитку аграрного сектору України, Проведено реформи в різних галузях народногосподарського комплексу, відпрацьовані важливі законодавчі засади державного устрою та розвитку останнього. Разом із тим не вирішена проблема матеріально-технічного забезпечення села, переробки та реалізації продукції, не досягнуто паритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію, недостатня державна підтримка сільськогосподарського товаровиробника, не врегульовані питання кредитування. Внаслідок цього має місце нестабільність і неоднозначність показників окремих галузей та регіонів, критичною стає обмеженість матеріально-технічних ресурсів, інновацій, відтворювальних процесів у рослинницьких і тваринницьких підгалузях [1].

Але необхідно відмітити те, що період 2000-2004 рр. у сільському господарстві був часом становлення нових господарських відносин, побудованих на принципах приватної власності на землю і майно, та створення економічних передумов для активізації

господарської діяльності. Це призвело до значних структурних змін у галузі, відродження великих товарних виробництв на принципово нових засадах, створення нових видів господарюючих суб'єктів у сільському господарстві - акціонерних товариств, приватних підприємств тощо.

Процеси зміни вартості основних засобів у різних галузях народного господарства позначилися на структурі основного капіталу народногосподарського комплексу.

Вартісні показники окремих засобів праці в сільськогосподарських підприємствах зумовлені сумарними коефіцієнтами чотирьох урядових індексацій (1992, 1993, 1995, 1996) та розмірами фізичного, морального й економічного зношення окремих інвентарних об'єктів. За урядовими індексаціями вартість нерухомості збільшена у 2,1, машин та обладнання — 1,2 раза при зростанні цін на механізми у 8-12 разів і більше. Крім того, рекомендовані індекси зміни вартості основних засобів за урядовими індексаціями використовувалися в господарствах із значними запізненнями та некваліфіковано. Наслідком цього є викривлена статистична інформація щодо балансової вартості основних засобів на всіх рівнях управлінських структур.

Майно, що використовується в різних господарських структурах, повинно обліковуватися за реальними цінами, які відповідають сучасним умовам відтворення, ринковим цінам того чи іншого інвентарного об'єкта або майнового комплексу. Облік основних засобів за оціночною вартістю є базою для об'єктивної оцінки виробничого потенціалу підприємств, визначення майнових прав окремих осіб, застави, оренди чи продажу майна. Оцінка основних засобів здійснюється з метою формування реального амортизаційного фонду, реальної ціни виробництва, захисту національних інтересів України при створенні спільних підприємств, розподілі заборгованості пропорційно до реальної ціни активів.

Матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств у частині основних фондів включає різні види засобів праці виробничого та невиробничого призначення. У виробничій групі, крім засобів основної діяльності, представлені засоби переробних і обслуговуючих підприємств, торгівлі, громадського харчування, транспорту, зв'язку тощо. Досить повно обліковані об'єкти культурно-побутового призначення. Тобто, в аграрному секторі порівняно з іншими народногосподарськими структурами більше об'єктів обліку, формування та експлуатації засобів праці. Це передбачає відповідні методичні підходи до їх аналізу, оцінки та раціонального функціонування [2].

Трансформація виробничих відносин, зміна організаційно-правових форм і характеру взаємозв'язків господарюючих суб'єктів в економічній системі є головними детермінантами процесу функціонування та відтворення основних засобів.

Потреба у визначенні економічної ефективності використання основних виробничих фондів виникає при аналізі й оцінці діяльності сільськогосподарських підприємств,

складанні бізнес-планів, перспективному і поточному плануванні, виборі варіантів господарських рішень (обґрунтуванні напрямів інвестицій, виявленні резервів збільшення виробництва кінцевої продукції та ін.). Головне завдання аналізу економічної ефективності основних засобів – удосконалення матеріально-технічної бази шляхом кількісного нарощування та якісного оновлення основних виробничих засобів з метою досягнення максимальних обсягів виробництва при мінімальних затратах праці та коштів.

Критерій ефективності використання основних засобів виробництва не може якісно відрізнятися від ефективності суспільного виробництва. Критерієм економічної ефективності використання основних засобів виробництва є підвищення продуктивності суспільної праці, що супроводжується збільшенням обсягів виробництва продукції з одиниці земельної площі. Єдиному критерію економічної ефективності відповідає система показників, яка дозволяє кількісно визначити результати, що відповідають критерію економічної ефективності. При формуванні показників ефективності необхідно керуватися тим, що вони перебувають у розвитку та взаємозв'язку, підпорядковані законам переходу кількісних змін у якісні.

Для виявлення змін, тенденцій, закономірностей в ефективності використання основного капіталу важливе значення має аналіз його структури, рівня оновлення, швидкості обігу, вікового складу обладнання, рівня вартості; технологічна структура (питома вага активної частини основних засобів в загальній їх вартості); вікова структура всього капіталу та окремих його видів. Існуючі методи обчислення цих показників вимагають удосконалення з врахуванням необхідності повного охоплення деяких особливостей відтворення і підвищення ефективності використання основного капіталу [5].

Ефективність використання основних засобів необхідно визначати лише з врахуванням техніко-економічних особливостей функціонування основного капіталу сільськогосподарських та промислових підрозділів різних форм власності та господарювання. Існуюча класифікація основного капіталу не дозволяє виділити обсяг основних засобів, що безпосередньо приймають участь у вирощуванні окремих сільськогосподарських культур.

Концепція перебудови відтворювального процесу основного капіталу повинна передбачати своєчасне оновлення функціонуючих і прискорення заміни застарілих технічних засобів, раціоналізацію їх вікової структури, удосконалення інвестиційної політики, оптимізацію строків служби та пропорцій між формами їх оновлення.

Дослідження свідчать, що економічну ефективність основних виробничих фондів найоб'єктивніше відображають техніко-економічні та узагальнюючі показники. А сама система показників повинна включати характеристики умов виробництва та його затрати, фондомісткість, а також прямі показники використання засобів виробництва.

Основними з яких є: обсяг виробництва валової продукції сільського господарства, валовий і чистий дохід з одиниці земельної площі, рівень продуктивності праці, розмір грошово-матеріальних витрат на виробництво одиниці продукції, коефіцієнт ефективності основних фондів, зведені витрати.

Деякі вчені пропонують обмежене коло показників ефективності використання основних виробничих фондів – фондівіддачу і рівень їх рентабельності, інші додають також – вихід валової продукції на одиницю сільськогосподарських угідь, приріст чистої продукції, вивільнення робочої сили [4].

Узагальнюючи теоретичний і практичний досвід можна з впевненістю стверджувати, що серед запропонованих показників оцінки ефективності використання основних засобів найважливішим є їх віддача. В основі її обчислення лежить кількісне співвідношення ефекту і витрат, що забезпечують його отримання.

Щодо показника обсягу реалізованої продукції, то в сучасних економічних умовах він також не є досконалим, оскільки його величина значною мірою залежить від фінансового стану споживачів продукції. Показник чистої продукції теж має ряд суттєвих недоліків: по-перше, чиста продукція може змінюватися за рахунок зміни чисельності працівників і фонду заробітної плати; по-друге, як і попередні показники, він чутливий до змін цін і асортиментних зрушень.

Співставлення переваг і недоліків кожного з перерахованих показників, дає підстави зробити висновок, що для розрахунку показника віддачі найбільш доцільно використовувати вартість валової продукції у співставних цінах. Також необхідним є використання величини прибутку, який входячи до розрахунку показника рентабельності, відобразатиме не тільки кількісну, але і якісну сторону використання виробничих ресурсів.

Тут треба відмітити те, що при аналізі економічної ефективності використання основних засобів, окремої уваги, вимагає питання щодо включення грошової оцінки землі до вартості основних виробничих фондів. Актуальність цього питання сьогодні не викликає сумніву, так як з прийняттям нового Земельного кодексу, земля буде включатися до обороту основних засобів – як товар. З огляду на це, необхідно погодитися з тими вченими-економістами, які вважають, що для більш об'єктивної оцінки економічної ефективності використання основних виробничих фондів необхідно до їх вартості включити і грошову оцінку землі [3].

Важливим у такому підході є те, що включення вартості землі (грошова оцінка якої була проведена ще в 1995 р.) вирівнюватиме економічні умови господарювання аграрних підприємств щодо використання земельних угідь, які різняться неоднаковою якістю та розташуванням. Врахування грошової оцінки землі істотно впливає на показники

ефективності використання фондів у досліджуваних господарствах. Включення до вартості основних виробничих фондів грошової оцінки землі (вартості землі) дозволяє більш об'єктивно оцінювати ефективність використання основних засобів.

Останнім напрямком економічного аналізу ефективності функціонування основних фондів є визначення ефективності їх використання по окремих видах. Даний аспект дослідження характеризують техніко-економічні показники експлуатації виробничих приміщень і споруд, машин і обладнання, продуктивної худоби та багаторічних насаджень. Визначенню цих показників передують аналіз забезпеченості господарств окремими видами основних засобів: виробничими приміщеннями, продуктивною худобою з врахуванням її породного складу, силовими і робочими машинами, багаторічними насадженнями відповідно їх видового складу. Аналіз забезпеченості господарств окремими видами основних виробничих фондів проводять з врахуванням їх відповідності виробничому напрямку сільськогосподарських підприємств.

Важливим завданням економічного аналізу ефективності основних виробничих фондів на сільськогосподарських підприємствах є вивчення їх фізичних та вартісних розмірів, співвідношень окремих видів та структури фондів у цілому. Досліджувати такі зміни та їх кількісні характеристики доцільно методами побудови рядів динаміки й структурного аналізу. Економічні процеси формування та ефективного функціонування окремих видів основних виробничих фондів різного походження в динаміці по типах підприємств різного виробничого напрямку в сучасних умовах досить складні й вимагають застосування різних методів економічного аналізу, зокрема, аналізу рядів динаміки фондооснащеності одиниці земельної площі і фондоозброєності праці, структурного аналізу складу основних фондів, статистичних групувань та кореляційно-регресійного аналізу, монографічного, порівняння й зіставлення кількісних і якісних показників, розрахунково-нормативного та інших.

Методологія визначення економічної ефективності основних фондів та капітальних вкладень розвивалась та удосконалювалась на основі пізнання об'єктивних законів суспільного виробництва, збагачувалась досвідом економічних обґрунтувань в галузі капітального будівництва, конструювання та впровадження нових технічних засобів, формування багаторічних насаджень, продуктивної та робочої худоби, інших основних засобів. Динамізм розвитку громадського виробництва, поширення нових організаційних форм господарювання, існування різних форм власності на засоби виробництва, відсутність поглиблення спеціалізації та розширення міжгалузевих зв'язків ставлять вирішення питання цієї проблеми на перше місце.

Підвищення ефективності використання основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення на сьогоднішньому етапі розвитку аграрного виробництва має велике значення. Визначення недоліків у формуванні виробничої структури аграрного сектору для забезпечення раціонального використання його потенціалу в нових економічних умовах посилює значення визначення економічної ефективності використання основних засобів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2003 році. К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2004. –472 с.
2. Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку / Указ Президента України № 767/2000 від 6 червня 2000 р.
3. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник / За ред. П.Т. Саблука та ін. — Вип. 5. - К.: ДОД ІАЕ УААН, 2002.- 601 с.
4. Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання: Кол. монографія у двох томах. Т.1/За ред. П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнева. – К.: ІАЕ, 2001.-831 с.
5. Реформування майнових відносин: Інформаційно-аналітичний збірник / За ред. П.Т. Саблука та Г.М. Підлісецького. — К: ДОД ІАЕ УААН. — 2001 — 614 с.